

Anas acuta

Stjärtand

Fåglar

NE NA LC DD NT VU EN CR RE

Sårbar (VU)
C1

Klass: Aves (fåglar), **Ordning:** Anseriformes (andfåglar), **Familj:** Anatidae (änder, gäss och svanar), **Släkte:** *Anas*, **Art:** *Anas acuta* - stjärtand Linnaeus, 1758 **Synonymer:**

Kännetecken

Stjärtanden är den slanka och strömlinjeformade av våra simänder, vilket i flykten ger en långhalsad och spetsstjärtad profil. Också liggande stjärtänder känns igen på den avvikande långhalsade och långstjärtade kroppsformen. Hannen i praktdräkt är omisskännlig med brunt huvud och halsparti med en vit kil upp på nackens bakre del samt långt utstickande stjärtspröt. Honan är brunfärgad som övriga simänder.

Utbredning och status

Stjärtanden är som häckfågel en cirkumpolärt holarktisk art med mycket vidsträckt utbredning i både tempererade och arktiska områden. Den förekommer i en mångfald av miljöer men är vanligast i grunda sjöar och våtmarker. Stjärtanden är den antalsmässigt vanligaste simanden på norra halvklotet näst efter gräsanden, men anses ha minskat ganska kraftigt i stora delar av utbredningsområdet under senare tid. Det häckande europeiska beståndets storlek är svårbedömd, men har uppskattats till minst 320 000 par, av vilka minst 90 % häckar i Ryssland. I Sverige har stjärtanden traditionellt förekommit i tre ganska väsensskilda miljöer. På strandängar, skär och vid djupt inskurna havsvikar häckar den spritt längs Östersjökusten från Blekinge till Uppland (talrikast på Öland och Gotland) samt i Västerbotten–Norrbotten. I vegetationsrika sjöar är förekomsten gles och fåtalig i Götaland, mer spridd men likväl fåtalig i Västerbotten och kanske också i Norrbotten där den anses ha minskat starkt på senare tid. Vid vegetationsrika myrar och sjöar av näringsfattig karaktär häckar stjärtanden i ett vidsträckt område längs och nedom fjällen från Dalarna i sydväst till Torne lappmark i nordost, från skogslandet upp till fjällbjörkskogen. Det svenska beståndet beräknades år 2005 till 1800 par (1200–2500). Av dessa bedömdes cirka 250 finnas i Götaland och Svealand och återstoden i Norrland (de flesta i skogslandet-fjällkedjan). Dessa skattningar kan dock vara i överkant, eftersom en nedgång i numerär noterats under de senaste åren både på Gotland och i Västerbotten samt inte minst Norrbotten. Från landets troliga ”huvudbestånd” i fjällen finns över huvud taget inga generella uppgifter om beståndsutvecklingen, vilket är en besvärande kunskapsbrist. I Estland häckar cirka 100 par, i Finland 20 000 par, i Norge 500–1 000 par och i Danmark cirka 150 par (under perioden 1990–2000 minskande i samtliga länder).

Ekologi

Stjärtandens födoval är väl belagt i nordamerikanska undersökningar, och våra svenska fåglars meny torde avvika endast marginellt. Födan består till väsentlig del av späda växtdelar under en stor del av året, men före och under äggläggning är honorna beroende av högvärdigt animaliskt protein från vattenlevande blötdjur och insekter (bl.a. fjädermyggselarver). Hanarnas konsumtion av animalisk föda under motsvarande period är väsentligt lägre. Efter äggläggningen sjunker honornas intag av ryggradslösa djur till en betydligt lägre nivå. Även ungarna är beroende av animalisk föda under den första tiden av sin levnad. I en norrbottnisk kustnära häckningssjö utgjorde frön av starr den vanligaste födan. Bland evertebraterna dominerade fjädermyggor (Chironomidae) och vattenskinbaggar (Corixidae). Eftersom en stor del av födosöksbeteendet består i att tippa, utnyttjar stjärtanden uppenbarligen i hög utsträckning föda på sjöbottnarna och tack vare sin långa hals kan den nå större djup än andra simänder. De svenska stjärtänderna övervintrar i västra Europa, medelhavsländerna, Nordafrika, samt möjligen också söder om Sahara. Anländer tidigt på våren och inleder häckningen tidigare än t.ex. årtä, skedand och snatterand.

Hot

Den obefintliga kunskapen om stjärtandens populationsutveckling i Lappland gör det svårt att bedöma både hotbilden och åtgärdsbehovet där. Möjligen inverkar minskande betesdrift och slåtter med påföljande igenväxning av strandängar negativt på häckningsbiotoperna i södra Sverige. Genom att den ofta söker föda på bottnarna ute på öppet vatten torde stjärtanden missgynnas av igenväxning av sjöar både genom eutrofiering och genom att vassslätter och bete minskar eller upphör. Arten är också utsatt för ett jakttryck på, eller på väg till, sina övervintringsområden (framför allt i Frankrike och nordsjöländernas kustområden). Även om jakt generellt inte behöver påverka populationen negativt, bör dess betydelse studeras på artens proportionellt obetydliga antal i relation till gräsanden i Sverige. Stjärtanden är liksom årtan under flyttning och vinter koncentrerad i mycket stora flockar till ett litet antal lokaler. Detta gör den både sårbar och lätt att skydda, allt beroende på dessa lokalers öde.

Åtgärder

Den del av populationen som häckar i näringsrika sjöar och i kustmiljö gynnas om vi avstår från dikning och invallning av strandnära områden, men också av slåtter eller bete som skapar en blandning av öppet vatten och vegetation. Genom internationellt samarbete bör förutsättningar skapas för att stjärtanden tillförsäkras skyddade biotoper längs flyttningvägarna och inom övervintringsområdena. Tröskelvärde för acceptabel beskattning bör beräknas och jakttrycket på populationen dimensioneras därefter. Förmodligen är Sverige det enda land i Europa som inte har jakt på stjärtand. Förbudet infördes jaktåret 2001.

Övrigt

Utländska namn – NO: Stjertand, DK: Spidsand, FI: Jouhisorsa, GB: Pintail. Stjärtanden är förtecknad i Bernkonventionen bilaga III (skyddade djurarter), Bonnkonventionen bilaga II (flyttande arter), AEWA (African-Eurasian Waterbird Agreement) samt CITES bilaga C. Arten är fredad enligt jaktförordningen (1987:905).

Naturvård

Konventioner: Bernkonventionens bilaga III, Bonnkonventionens bilaga II, AEWA, CITES bilaga C, Typisk art i 1160 Vikar och sund (Boreal region (BOR))

Fridlystning: Fridlyst enl. 4 § Artskyddsförordningen. Räknas även som vilt, vilket betyder att den är fredad men kan vara jaktbar enligt jaktförordningen eller jaktlagen.

Litteratur

- BirdLife International 2004. *Birds in Europe: population estimates, trends and conservation status*. Cambridge, UK: BirdLife International. (BirdLife Conservation Series No. 12).
- Danell, K. & Sjöberg, K. 1979. Abundance and productivity of ducks on boreal lakes in northern Sweden. *Ann. Zool. Fennici* 16: 123–128.
- Danell, K. & Sjöberg, K. 1980. Foods of wigeon, teal, mallard and pintail during the summer in a northern Swedish lake. *Viltrevy* 11: 141–167.
- Danell, K. & Sjöberg, K. 1980. Seasonal and diel changes in the feeding behaviour of some dabbling duck species on a breeding lake in northern Sweden. *Ornis Scand.* 13: 129–134.
- Haapanen, A. & Nilsson, L. 1979. Breeding waterfowl populations in northern Fennoscandia. *Ornis Scand.* 10: 145–219.
- Hagemeyer, E.J.M. & Blair, M.J. (red.) 1997. *The EBCC atlas of European breeding birds: their distribution and abundance*. T & AD Poyser, London.
- Krapu, G.L. 1974. Feeding ecology of pintail hens during reproduction. *Auk* 91: 278–290.
- Krapu, G.L. 1974. Foods of breeding pintails in North Dakota. *J. Wildl. Manage.* 38: 408–417.
- Krapu, G.L. & Swanson, G.A. 1978. Foods of juvenile, brood hens and post-breeding pintails in North Dakota. *Condor* 79: 504–507.
- Nilsson, L. 1978. Den häckande sjöfågelfaunan i svenska sjörestaureringsobjekt. *Vår Fågelvärld* 37: 225–240.
- Olsson, C. & Wiklund, J. 1999. *Västerbottens fåglar*. Umeå.
- Rose, P.M. & Scott, D.A. 1997. *Waterfowl population estimates*. Wetlands International Publication 44.
- Scott, D.A. & Rose, P.M. 1996. *Atlas of Anatidae populations in Africa and Western Eurasia*. Wetlands International Publication 41.
- Sjöberg, K. & Danell, K. 1981. Food availability and utilization by ducks of a shallow brackish-water bay in the northern Bothnian Bay. *Ann. Zool. Fennici* 18: 253–261.
- Sugden, L.G. 1973. Feeding ecology of pintail, gadwall, American widgeon and lesser scaup ducklings in southern Alberta. *Can. Wildl. Serv. Rep. Ser. No. 24*.
- Svensson, S., Svensson, M. & Tjernberg, M. 1999. *Svensk fågelatlas*. Vår Fågelvärld, supplement 31, Stockholm.
- Väisänen, R.A., Lammi, E. & Koskimies, P. 1998. *Muuttava pesimälinnusto*. [andra finska fågelatlasen] Otava, Helsingfors.
- Wetlands International 2002 Waterbird population estimates – Third edition. Wetlands International Global Series No 12, Wageningen, The Netherlands.

Författare

Kjell Sjöberg 1988. Rev. Åke Andersson 1991, Johan Elmberg 2002, 2005, Martin Tjernberg 2010 © ArtDatabanken, SLU 2010.